

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

УДК 821.111

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.5/29>

Ищенко Н. А.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Потривасєва С. І.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ФЕНОМЕН «АНГЛІЙСЬКОСТІ» У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Ця стаття розглядає історичний контекст вивчення англійськості, а також її інтерпретацію у сучасному постмодерністському романі, зокрема в творах Грема Свіфта і Пітера Акройда. Розглядаються основні етапи вивчення англійськості та історія визначення цього поняття в науковій літературі. Проводиться аналіз того, як поняття англійськості зазнавало змін в часі та під впливом різних факторів. Обговорюється специфіка втілення англійськості в романах Грема Свіфта «Останні розпорядження» та «Водозем'я». Також аналізується образ Лондона як символу національної ідентичності у романі Пітера Акройда «Лондон: Біографія». Розглядаються культурні коди та метафори у романах Пітера Акройда «Лондон: Біографія» та «Альбїон: Витоки англійської уяви». Особлива увага приділяється мовній свідомості як моделі англійськості, що представлена у романі «Альбїон: Витоки англійської уяви». Ця стаття пропонує комплексний погляд на феномен «англійськості» у сучасній англійській літературі, досліджуючи його історичний розвиток, специфіку втілення у романах та роль мовної свідомості в цьому контексті. Вона сприяє кращому розумінню та інтерпретації англійськості як важливого аспекту культурної ідентичності в сучасному світі. стаття наголошує, що це зміцнення англійської ідентичності не виключає інтересу до британської ідентичності, і багато людей продовжують відчувати себе британцями. За даними Марка Істона, жителі Англії, яких опитували, відзначають себе як англійці та британці відповідно, але висловленою ідентичністю шотландців є більше 80% респондентів. Стаття допомагає розібратися в змінюючихся уявленнях про «англійськість» і «британськість» у сучасному англійському суспільстві, освітлюючи вплив актуальних подій, зокрема «Брекзиту», на сприйняття національних ідентичностей. Ця стаття створює фундамент для кращого розуміння та інтерпретації англійської ідентичності як важливого аспекту культурної ідентичності в сучасному світі.

Ключові слова: англійськість, сучасна англійська література, культурні коди, англійська культура, літературознавство.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де глобалізація, міграційні процеси та мультикультурність перетинають кордони та сприяють розширенню культурних горизонтів, поняття «англійськості» в англійській літературі Великобританії виявляється цікавим та актуальним для дослідження. Зараз, коли національна ідентичність та культурний діалог стають дедалі важливішими у сучасному соціокультурному контексті, дослідження феномену «англійськості» в літературних творах стає завданням, яке вимагає уваги та поглибленого аналізу. У цьому контексті, стаття

спрямована на визначення та розкриття ключових аспектів «англійськості» у сучасних англійських літературних текстах, виявлення специфіки її інтерпретації в постмодерністському контексті, а також розгляд аналізу мовної свідомості як моделі «англійськості» у художніх творах. Розуміння цього феномену дозволить краще вивчити національну специфіку англійської літератури та культури в сучасному світі, а також визначити її роль у формуванні національної ідентичності та сприяти актуалізації поняття «англійськості» в сучасному літературознавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені стверджують, що поняття «англійськості» є суперечливим і проблематичним. Недавній дослідження та актуальні публікації акцентують увагу на суперечливості поняття «англійськості» в сучасному контексті, особливої уваги заслуговують роботи М. Кенні [9], М. Істон [4], Е. Сміт [15]. Вони розглядають історичний розвиток та інтерпретацію цього терміну, обговорюють його вплив на національні процеси, особливо після зазначеного кінця британської імперії. Такі дослідники, як Дж. Джиллінгем [7], Д. Паксмен [13], К. Кумар [10] також докладно розглядають термінологічні відмінності та різноманітність визначення «англійськості» і досліджують питання національної ідентичності в цьому контексті. Постколоніальні процеси і культурні впливи також впливають на сприйняття цього поняття. Ці дослідження сприяють поглибленню розуміння «англійськості» в сучасній англійській літературі та суспільстві та відкривають нові горизонти для дослідження цієї теми.

Метою статті є дослідити еволюцію концепції «англійськості» у літературознавстві, зосереджуючи увагу на історії визначення цього поняття.

Виклад основного матеріалу. Сучасний науковий дискурс щодо англійської ідентичності розглядає поняття English identity, English national identity і English ethnic identity як взаємозамінні. В англійському документальному дискурсі ці терміни також часто використовуються як синоніми, зокрема слово Englishness. Останнє слово має багатозначний характер і може асоціюватися із етнічним та національним аспектами. Питання поділу між національною та етнічною ідентичністю залишається предметом дискусій, аналогічно до розрізнення термінів «нація» і «етнос» [9, с. 134].

У науковому дискурсі ідентичності, термін «Englishness» визначається як культурна ідентичність, що враховує аспекти етнокультури, такі як мова, культура, історія і територія. Інформація, яка подається у декількох сучасних лексикографічних джерелах, особливо в електронних словниках, підтверджує наші теоретичні концепції. Наприклад, «Free (on-line) Dictionary» визначає лексему «Englishness» як: 1) «відносно англійського походження або характерна для Англії чи її жителів; 2) пов'язана з англійською мовою (вживається зі словом у множині) [6]». Інше електронне джерело в статті «Englishness» надає історичну інформацію про англів, саксів і готів, а також пояснює, що «Englaland» – це земля найсильніших із трьох племен – англів, а також зазначає, як корінне насе-

лення стало відоме як «Englishry» після завоювання норманами. У цьому словнику не наведено жодних конкретних визначень «Englishness». Нарешті, інше електронне джерело подає наступне визначення: «Englishness – це культурна ідентичність» [3].

Також підтверджує нашу гіпотезу про певну синонімічність термінів English identity та Englishness та аналіз досліджуваного матеріалу ідентичності, який виявив провідні ідентифікуючі ознаки сучасної англійської ідентичності – мову та ментальність із її особливим ціннісним змістом.

Сьогоднішнє поняття English identity – це не так національно-етнічний конструкт, що забезпечує тотожність спільності на основі географічних, генетичних, біологічних, цивільно-правових, історичних, расових (етнічних) ідентифікуючих ознак (що пов'язано з поняттям «етносу» або «нації»), скільки лінгвокультурний, заснований на мовному, ментальному та культурному єдності його членів.

З цього погляду, сучасна англійська ідентичність, відома як «English identity», може бути розглянута як «англійська колективна лінгвокультурна ідентичність» (АКЛІ), яка наділена лінгвокультурною єдністю та ґрунтується на мові, ментальності та культурі її членів [2, с. 150]. Це відрізняє її від традиційного національного або етнічного підходу до ідентичності, який базується на географічних, генетичних, біологічних, цивільно-правових, історичних і расових аспектах.

Поняття «English identity» у сучасному лінгвокультурному контексті та його трактування як англійської лінгвокультурної ідентичності може бути розглянуте як схоже до «Englishness,» але менш розгорнуте і більш конкретне. Воно не просто включає типові характеристики культури Англії, але також англійський національний характер, ментальність та поведінку. Воно визначає те, що зазвичай охоплює поняття «англійськість». «English identity» не просто об'єднує знання та уявлення, відображені в концепціях Батьківщини та самоідентифікації англійців, але також включає синтез образу Англії та самих англійців, образу інших (різних від англійців), а також образу Англії та англійців в очах інших у сфері цінностей та мовності [5, с. 165–167].

З точки зору лінгвокультурології, англійська колективна ідентичність (English identity) може бути розглянута як система цінносеміологічних доміант лінгвокультурного простору англійської спільноти, виражених мовою та створених нею. Вивчення англійської колективної ідентич-

ності включає аналіз мовних засобів і механізмів внутрішньої інтеграції знань та уявлень про свою єдність як унікального культурного цілого, розроблені в межах їхньої культури [17, с. 143]. Мова стає ключовим інструментом для формування англійської лінгвокультурної спільноти та допомагає категоризувати, співставляти та відокремлювати їхню спільність від інших. Мовна ідентичність не обов'язково визначається мовною індивідуальністю, де людина ідентифікує себе як «англієць» через рідну мову. Замість цього, вивчення англійської ідентичності зосереджується на вербальних одиницях, які конструюють цінносеміологічні доміанти культурного інформаційного простору англійської спільноти.

На практиці, в дослідженні англійської ідентичності використовуються терміни «English identity» і «Englishness» в залежності від того, який з них краще відображає зміст досліджуваного джерела. Обидва терміни передають понятійні, ціннісні та образні аспекти лінгвокультурного конструкту «англійська ідентичність» [12].

Кореляція термінів English identity і British identity, так само як і термінів Englishness і Britishness, є фокусом численних дискусій, що досі не припиняються в усіх галузях зарубіжного гуманітарного знання, що є ще однією проблемною галуззю дискурсу сучасної англійської ідентичності. Так, П. Акройд у своїй книзі «Альбїон: Витоки англійської уяви» пов'язує поняття Englishness з розвитком мови, культури, способу думки та уяви англійців. Письменник розрізняє британськість та англійськість, обумовлюючи витоки англійськості англо-саксонським шляхом розвитку, а британське – кельтським варіантом еволюції. При цьому автор приходять до висновку про те, що неможливо з певністю вичленувати кельтське, англо-саксонське та інші впливи на розвиток англійської спільноти [1, с. 230].

Зазначимо, що слова British identity та Britishness практично не зафіксовані у сучасній англійській лексикографії. Слово Britishness в авторитетному словнику Oxford English Reference Dictionary подається як один із дериватів слова British без тлумачення [12]. У сучасному on-line dictionary Britishness визначається так: «Britishness is the State of quality of being British or of embodying British characteristics» [6].

Проблема визначення «англійськості» залишається актуальною і широко досліджується в літературі, лінгвістиці, психології та культурології. Дослідникам англійської ідентичності викликає особливий інтерес феномен англійської стрима-

ності, яка майже межує з найсуворішою заборону виражати будь-яке національне самовизначення [10; 13]. Іншими словами, англійські лідери та письменники, разом із формуванням політичної культури, уникали виразних націоналістичних заяв, та це важко знайти в англійському політичному дискурсі. Зокрема, відсутні гучні розголоси, або «tub-thumping statements», стосовно англійського патріотизму.

Самі англійці також не висловлювали свій патріотизм через конкретні завдання чи проекти, а замість цього сприймали себе як носіїв «високої місії». Вони відчували, що були обрані і викликані виконати велику роль у розвитку світу, а ця особливість дала підставу соціологам, таким як К. Кумар, та публіцистам, як Дж. Паксмен, називати англійський патріотизм і англійську ідентичність «місіонерськими». Це відомо як «спадковість білого тягаря», яку висловив Р. Кіплінг, «співак англійського імперіалізму». І це виразилось у знаменитих словах Генріха V перед битвою при Азенкурі (Battle of Agincourt) і увічнених Шекспіром: «Ми, кілька нас, щаслива група, брати», які, на думку Дж. Паксмена, стали втіленням англійського героїзму і націонал-патріотизму і для наступних поколінь: «The idea of the «Few» occurs time and again through popular accounts of English history» [14, с. 34].

Загадка англійської ідентичності полягає також у визначенні історичних рамок її виникнення. Одні історики та соціологи вказують на восьме століття [17], інші – на XIV [3], треті – на XVI [8] і, нарешті, деякі – на кінець XIX століття [2; 10]. Деякі дослідники стверджують, що ця ідентичність набула культурних відтінків, особливо коли британська імперія почала втрачати своє вплив і інші частини Британських Островів виявили яскравий етнічний та культурний націоналізм. Це призвело до культурного спрямування англійської ідентичності, яка стала унікальною через відмову від політичного вираження [9].

Важливо відзначити, що в межах даної роботи неможливо охопити всі аспекти та питання, пов'язані з поняттями «англійська ідентичність» та «британська ідентичність». Усі відомі автори, які вивчають англійську ідентичність, обирають саме англійську, а не британську ідентичність. Їх вибір обумовлений кількома чинниками, зокрема тим, що Англія є окремою країною і має свою власну культуру та характер, тоді як Великобританія є політичним утворенням і об'єднує кілька країн, кожна з яких має свою культуру. Вони також наголошують на тому, що термін «британська

ідентичність» є нечітким і розмитим, оскільки люди, які використовують цей термін, майже завжди мають на увазі англійську ідентичність.

Зокрема, Англія, через свій «острівний» менталітет, стає об'єктом інонаціонального сприйняття. Англійців характеризують як стриманих та зарозумілих, що призводить до стійких етностереотипів. Ці стереотипи включають в себе і самокритичні автостереотипи, які часом висміюють англійців за їхню впевненість у власній перевазі [3].

Теккерей в «Книзі снобів» (1846–1847) висміює «спокій глибокої впевненості ... у своїй перевазі», яка «дозволяє кожному власнику англійської капелюхи високо тримати голову всюди – від Сицилії до Петербурга» [16, с. 45].

Бульвер-Літтон у романі «Пелем, або Пригоди джентльмена» (1828), зіставляючи англійців та французів, розвінчує ідеали старої доброї Англії (передусім, ідеал сімейного вогнища) і вустами одного зі своїх героїв виносить вирок своїм співвітчизникам: «Всяке вважають ознакою порожнечі розуму, всяке прояв доброти – ознакою брехливого серця» [11, с. 23]. Роман Бульвер-Літтона, що залишився в «культурній пам'яті як Біблія дендизму», втілює насамперед ідеали англійської аристократії, яка завжди була тісно пов'язана з французькою.

У сучасному літературознавстві зростає інтерес до розуміння поняття «Englishness» («англійськість») та сприйняття його в суспільстві. Не менш важливим залишається питання визначення цього терміну, яке залишається об'єктом активних дискусій серед дослідників. Сучасний міжкультурний контекст підкреслює актуальність самоідентифікації, особливо в такій багатокультурній країні, як Сполучене Королівство, і це робить нашу статтю особливо важливою. Поняття «англійськості» часто виявляється в основі культурного життя, включаючи музику та літературу.

Британський вчений Дж. Джиллінгем стверджує, що «англійськість» сформувалася на Британських островах до 1066 року, і це великою мірою було результатом постійного контрастування англосаксів і кельтів. Хоча нормандське завоювання на моменті в історії призвело до зупинки процесу формування національної ідентичності, у XII столітті жителі Британії знову почали відчувати себе єдністю. Джиллінгем вказує на шість письменників того часу, зокрема Вільяма Малсберійського, Генрі з Хантінгтона, Джеффри Монмаутського, Джеффри Геймера, Джеральда де Баррі та Роджера з Хаудену, які сприяли розвитку почуття «англійськості» у своїх творах [7, с. 32–39].

Під час розквіту британської імперії, від Нового часу, стало очевидним, що система цінностей людей і їх національна ідентичність були нерозривно пов'язані. Становлення поняття «англійськість» можна віднести до цього періоду, як вираження національної ідентичності, що базується на відетницькому духовному співтоваристві. Англійська концептосфера формувалася впродовж багатьох століть і включала елементи, пов'язані з культурами різних європейських народів. Важливо відзначити, що Вікторіанська епоха відіграла вирішальну роль у створенні унікальної англійської культурної парадигми. Панування королеви Вікторії (1837–1901) було найтривалішим в історії країни, і саме в цей період припадають зростання економічного, соціального, політичного та культурного розвитку англійської нації, що визначило систему понять і цінностей, що надали англійській культурі особливе місце в світовому розвитку. Ентоні Сміт у своїй роботі «Set in the silver sea» також звертає увагу на важливість вибору «англійськості» для формування культурних традицій Західної Європи [15, с. 45–50].

Цей період встановив поняття свободи та незалежності особистості, її права на самовираження та приватний життєвий стиль, концепції поміркованості, толерантності, розуміння необхідності підкорення закону, навіть якщо він був неідеальним, поступового змінювання законів та правил, практичного та емпіричного підходів. У вітчизняному літературознавстві, в статті «Англійськість в контексті вітчизняного літературознавства: теоретичні аспекти та дослідження поняття», автори виділяють «англійськість» як літературну категорію, що представляє собою національну ментальність англійців у художніх творах. Згідно з їхніми дослідженнями, «англійськість» у літературних творах може акцентувати національну ментальність як «свою» та «чужу» ідентичності автора/героя [5].

Сучасний англійський політолог Майкл Кенні, у своїй статті «Englishness: the forbidden identity», наголошує, що соціологічні дослідження показують, що більшість етнічних меншин в Англії більше ідентифікують себе як британців, а не англійців. Однак автор розглядає, що люди третього покоління, які мають коріння в Англії, намагаються об'єднати елементи англійської культури та ідентичності у своїй самосвідомості. Важливо відзначити, що зміцнення англомовних ідентичностей не означає, що ці люди перестають бути зацікавленими в Британії. Навпаки, багато з них розширюють поняття «англійськості», додаючи

до нього аспекти самоідентифікації, запозичені з інших національних культур [9].

Важливо, що у сучасній Англії проблема сприйняття «англійськості» і «британськості» виходить новий план. У своєму недавньому дослідженні «The English question: What is the nation's identity?» Марк Істон констатував, що жителі Англії, серед яких проводилося опитування, у 80% ідентифікують себе як англійці, а також і як британці. Однак він зазначив, що серед опитаних шотландців понад 80% респондентів чітко відповіли, що вони шотландці [4]. У результаті автор припускає, що на тлі останніх подій, що мають відношення до «Брекзиту», сприйняття себе як «англійця» стає більш пов'язане з націоналізмом.

Висновки. У підсумку нашої статті варто відзначити, що сучасний науковий дискурс стосовно англійської ідентичності визнає поняття «English identity», «English national identity», і «English ethnic identity» як взаємозамінні. В англійському документальному дискурсі ці терміни також часто використовуються як синоніми, і, зокрема, слово «Englishness» використовується для вираження цих аспектів ідентичності. Однак «Englishness» є поняттям, що має багатозначний характер і асоціюється як з етнічними, так і національними аспектами.

Словники та лексикографічні джерела підтверджують, що «Englishness» розглядається як культурна ідентичність, що враховує аспекти етнокультури, включаючи мову, культуру, історію та територію. Це свідчить про складність і мінливість поняття «англійськості.»

Важливою частиною дослідження є розрізнення між поняттями «English identity» і «British identity», які залишаються предметом дискусій у гуманітарному знанні. Відомі дослідники, такі як Пітер Акройд, вказують на важливість розрізнення англійськості та британськості, розглядаючи їх як різні аспекти ідентичності.

Велике значення для формування англійської ідентичності відіграла Вікторіанська епоха, під час якої розкривалися основні аспекти «англійськості» та культурні традиції. Сучасні дослідження показують, що жителі Англії ідентифікують себе як британців і англійців, але важливо розуміти різницю між цими поняттями.

Таким чином, «англійськість» є складним та багатогранним поняттям, яке визначається історичними, культурними та соціальними контекстами. Розуміння «англійськості» важливо для формування національної ідентичності та розглядається як ключовий аспект сучасної англійської ідентичності.

Список літератури:

1. Ackroyd P. Albion: origins of the english imagination. Nan A. Talese, 2003. 560 p.
2. Colley L. In defiance of oligarchy: the tory party 1714-60. Cambridge University Press, 2011.
3. Cottle B. The language of literature. London : Macmillan Education UK, 1985. URL: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-17989-3> (date of access: 20.10.2023).
4. Easton M. The English question: What is the nation's identity?. BBC. 2018. URL: <https://www.bbc.co.uk/news/uk-44306737> (date of access: 19.10.2023).
5. Featherstone S. Introduction: being english. Englishness. Edinburgh. P. 1–8. URL: <https://doi.org/10.1017/upo9780748632541.001> (date of access: 20.10.2023).
6. Free on-line dictionary of computing. Choice reviews online. 2006. Vol. 43, no. 12. P. 43Sup–0384–43Sup–0384. URL: <https://doi.org/10.5860/choice.43sup-0384> (date of access: 20.10.2023).
7. Gillingham J. B. The Teamsters Union on the West Coast. Berkeley : Institute of Industrial Relations, University of California, 1956. 90 p.
8. Greenfeld L. Globalisation of nationalism: the motive-force behind 21st century politics. Rowman & Littlefield Publishers, Incorporated, 2016. 328 p.
9. Kenny M. Englishness: the forbidden identity. The Guardian. 2010. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2010/feb/11/english-nationalism-fight> (date of access: 20.10.2023).
10. Kumar S. K. British Victorian literature: recent revaluations. New York : New York University Press, 1969. 506 p.
11. Lytton L. E. B. Pelham: Or, Adventures of a gentleman. Philadelphia : Lippincott, 1875.
12. Oxford English reference dictionary / ed. by P. Judy, T. Bill. Oxford : Oxford University Press, 1995. 1776 p.
13. Paxman J. Great Britain's great war. London, England : Viking, 2013. 356 p.
14. Shakespeare W. King Henry V [Henry V]. Oxford : Heinemann Educational, 1967.
15. Smith A. Set in a silver sea. New York : Morrow, 1984. 470 p.
16. Thackeray W. M. T. Book of snobs. Independently Published, 2019.
17. Wormald J. The Seventeenth Century (Short Oxford History of the British Isles). Oxford University Press, 2008. 280 p.

**Ishchenko N. A., Potrivaeva S. I. THE PHENOMENON OF “ENGLISHNESS”
IN MODERN ENGLISH LITERATURE**

This article examines the historical context of the study of Englishness, as well as its interpretation in the contemporary postmodern novel, particularly in the works of Graham Swift and Peter Ackroyd. The main stages of learning English and the history of the definition of this concept in scientific literature are considered. An analysis of how the concept of Englishness has undergone changes over time and under the influence of various factors is carried out. The specifics of the embodiment of Englishness in Graham Swift's novels “The Last Orders” and “Waterland” are discussed. The image of London as a symbol of national identity in Peter Ackroyd's novel “London: A Biography” is also analyzed. Examines cultural codes and metaphors in Peter Ackroyd's London: A Biography and Albion: The Origins of the English Imagination. Special attention is paid to linguistic consciousness as a model of Englishness presented in the novel Albion: The Origins of the English Imagination. This article offers a comprehensive look at the phenomenon of “Englishness” in contemporary English literature, examining its historical development, the specificity of embodiment in novels, and the role of linguistic consciousness in this context. It contributes to a better understanding and interpretation of Englishness as an important aspect of cultural identity in the modern world. the article emphasizes that this strengthening of English identity does not preclude an interest in British identity, and many people continue to feel British. According to Mark Easton, the people of England surveyed identify themselves as English and British, respectively, but more than 80% of respondents identify themselves as Scottish. The article helps to understand the changing ideas about “Englishness” and “Britishness” in modern English society, illuminating the impact of current events, in particular, “Brexit”, on the perception of national identities. This article lays the groundwork for a better understanding and interpretation of English identity as an important aspect of cultural identity in the contemporary world.

Key words: *Englishness, modern English literature, cultural codes, English culture, literary studies.*